

MA'NAVIY IDEALNING FALSAFIY-AKSIOLOGIK ASOSLARI VA UNING IJTIMOYIY ONG TIZIMIDAGI O'RNI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-22-215-222>

*Agzamxodjayeva Saida Sabitxanovna,
Mirzo Ulug`bek nomidagi
O`zbekiston Milliy Universiteti professori,
falsafa fanlari doktori*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ma'naviy ideal tushunchasining falsafiy mohiyati, uning aksiologik, ontologik va gnoseologik jihatlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Ma'naviy ideal inson va jamiyat taraqqiyotining yo'naltiruvchi omili sifatida talqin etilib, uning ijtimoiy ong, axloqiy qadriyatlar va madaniy rivojlanishdagi o'rni ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ma'naviy idealning zamonaviy jamiyatda transformatsiyasi va uning O'zbekiston sharoitida rivojlanish istiqbollari asoslashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ma'naviy ideal, qadriyat, axloq, ijtimoiy ong, falsafa, aksiologiya, jamiyat.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida ma'naviy omilning roli tobora ortib bormoqda. Globallashtirish, raqamli transformatsiya va ijtimoiy tizimlarning murakkablashuvi insoniyat oldiga nafaqat iqtisodiy va siyosiy, balki chuqur ma'naviy masalalarni ham qo'yimoqda. Ushbu jarayonda ma'naviy ideal tushunchasi inson va jamiyat rivojlanishining muhim mezonlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. U inson faoliyatining maqsadga yo'naltirilganligini belgilovchi, axloqiy tanlovni tartibga soluvchi va ijtimoiy ongning normativ asoslarini shakllantiruvchi fundamental kategoriya sifatida namoyon bo'ladi.

Falsafiy an'anada ma'naviy ideal mukammallikning oliy modeli sifatida talqin etilib, u insonning o'zini anglash jarayoni, axloqiy kamoloti va jamiyatning madaniy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq holda o'rganilgan. Klassik falsafada bu tushuncha ko'proq axloqiy me'yorlar va universal qadriyatlar orqali izohlangan bo'lsa, zamonaviy ijtimoiy-falsafiy yondashuvlarda u dinamik, tarixiy va ijtimoiy shartlangan fenomen sifatida talqin etilmoqda. Shu jihatdan ma'naviy ideal nafaqat abstrakt nazariy konstruktsiya, balki real ijtimoiy amaliyot va qadriyatlar tizimini yo'naltiruvchi omil sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ilmiy diskursda ma'naviy ideal tushunchasi aksiologiya, etika va ijtimoiy falsafa kesishmasida tahlil qilinib, uning ontologik, gnoseologik va normativ jihatlari kompleks yoritilmoqda. Ayniqsa, global madaniy almashinuv, axborot texnologiyalarining rivojlanishi va ijtimoiy ongning pluralizatsiyasi sharoitida ma'naviy idealning mazmuni va shakllari qayta talqin qilinmoqda. Bu esa mazkur tushunchani yangi metodologik yondashuvlar asosida o'rganishni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasida ma'naviy idealni shakllantirish masalasi davlat siyosati va jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Milliy qadriyatlar, tarixiy meros va zamonaviy rivojlanish talablari o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta‘minlash ma‘naviy barkamol shaxsni tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi. Shu bois ma‘naviy idealning falsafiy jihatlarini chuqur tahlil qilish va uning ijtimoiy ong tizimidagi o‘rnini aniqlash ilmiy jihatdan dolzarb masalalardan biridir.

Ma‘naviy ideal tushunchasi falsafada inson ongining eng muhim aksiologik va normativ konstruksiyalaridan biri sifatida talqin etiladi. U insonning mukammallikka intilishi, axloqiy kamoloti va jamiyatning yuksak rivojlanish modelini ifodalovchi abstrakt, biroq amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan tushunchadir. Ma‘naviy ideal real voqelikdan uzilgan sof nazariy model emas, balki mavjud ijtimoiy borliqni takomillashtirishga yo‘naltirilgan, inson faoliyatini boshqaruvchi va yo‘naltiruvchi ma‘naviy orientir sifatida namoyon bo‘ladi [6, 102].

Ontologik nuqtai nazardan ma‘naviy ideal borliqning ma‘naviy qatlamiga mansub bo‘lib, u inson ongida mavjud bo‘lgan ideal tasavvurlar tizimini tashkil etadi. Biroq u faqat subyektiv hodisa emas, balki ijtimoiy tajriba, tarixiy rivojlanish va madaniy an‘analar asosida shakllanadigan obyektiv mazmunga ham ega. Shu bois ma‘naviy ideal subyektiv va obyektiv omillarning dialektik birligi sifatida talqin qilinadi.

Gnoseologik jihatdan ma‘naviy ideal insonning bilish jarayonida shakllanadigan oliy darajadagi umumlashtirish natijasidir. U mavjud voqelikni anglash, baholash va kelajakdagi mukammal modelni tasavvur qilish orqali yuzaga keladi. Bu jarayonda inson nafaqat mavjud ijtimoiy holatni idrok etadi, balki uni tanqidiy baholash va ideal holat bilan taqqoslash orqali yangi ma‘naviy mezonlarni ishlab chiqadi.

Aksiologik jihatdan ma‘naviy ideal qadriyatlar tizimining markaziy elementi hisoblanadi. U yaxshilik, adolat, erkinlik, haqiqat va insonparvarlik kabi fundamental qadriyatlarni o‘zida mujassam etadi. Shu bois ma‘naviy ideal jamiyatning axloqiy me‘yorlari va ijtimoiy munosabatlarining asosiy mezoniga aylanadi. U inson xulq-atvorini tartibga soladi, ijtimoiy faoliyatni maqsadga yo‘naltiradi va jamiyat taraqqiyotining istiqbolini belgilaydi.

Normativ jihatdan ma‘naviy ideal inson faoliyatini baholash mezoni sifatida namoyon bo‘ladi. U mavjud xatti-harakatlar va ijtimoiy munosabatlarni ma‘lum bir ideallarga muvofiqligi nuqtai nazaridan baholash imkonini beradi. Shu tariqa ma‘naviy ideal nafaqat tasvirlovchi, balki me‘yoriy va yo‘naltiruvchi funksiyani ham bajaradi.

Shuningdek, ma‘naviy idealning muhim xususiyatlaridan biri uning dinamik xarakterga ega ekanligidir. U tarixiy sharoitlar, ijtimoiy o‘zgarishlar va madaniy jarayonlar ta‘sirida doimiy ravishda rivojlanib boradi. Shu bois ma‘naviy idealni statik va o‘zgarmas tushuncha sifatida emas, balki evolyutsion va transformatsiyalanuvchi fenomen sifatida talqin etish zarur.

Ma‘naviy ideal individual va ijtimoiy darajalarda namoyon bo‘ladi. Individual darajada u shaxsning axloqiy kamolotiga intilishida ifodalanadi. Ijtimoiy darajada esa jamiyatning umumiy rivojlanish yo‘nalishini belgilovchi kollektiv ideal sifatida shakllanadi [2, 168]. Ushbu ikki daraja o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularning uyg‘unligi jamiyatning barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi.

Ma’naviy idealning mohiyatini chuqur anglash uning aksiologik va etik asoslarini tahlil qilishni taqozo etadi. Chunki ma’naviy ideal, avvalo, qadriyatlar tizimi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ayni paytda axloqiy me’yorlar va xulq-atvor modellari orqali amaliy ifodasini topadi. Shu bois u aksiologiya va etika kesishmasida shakllanuvchi kompleks falsafiy kategoriya sifatida namoyon bo‘ladi.

Aksiologik jihatdan ma’naviy ideal qadriyatlarning oliy darajadagi umumlashgan modeli hisoblanadi. U jamiyat tomonidan e’tirof etilgan va normativ maqomga ega bo‘lgan fundamental qadriyatlarni – yaxshilik, adolat, haqiqat, erkinlik, insonparvarlik kabi kategoriyalarni o‘zida mujassam etadi. Mazkur qadriyatlar inson faoliyatining yo‘nalishini belgilab, uning ma’naviy orientatsiyasini shakllantiradi [4, 114]. Shu ma’noda, ma’naviy ideal qadriyatlar ierarxiyasining eng yuqori pog‘onasini egallaydi va boshqa barcha qadriyatlarning mazmunini aniqlashda mezon vazifasini bajaradi.

Ma’naviy idealning aksiologik tabiatida universal va milliy qadriyatlarning o‘zaro uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Bir tomondan, u umuminsoniy qadriyatlarni ifodalab, insoniyat taraqqiyotining umumiy yo‘nalishini belgilaydi. Ikkinchi tomondan esa, u muayyan jamiyatning tarixiy tajribasi, madaniy an‘analari va ijtimoiy ehtiyojlari bilan bog‘liq holda milliy xususiyat kasb etadi. Ushbu ikki qatlamning uyg‘unligi ma’naviy idealning barqarorligi va ijtimoiy ahamiyatini ta’minlaydi.

Etik jihatdan ma’naviy ideal insonning axloqiy kamolotiga yo‘naltirilgan normativ mezon sifatida namoyon bo‘ladi. U inson xulq-atvorini tartibga soluvchi ichki va tashqi me’yorlar tizimini shakllantiradi. Shu ma’noda, ma’naviy ideal nafaqat mavjud axloqiy qoidalarni aks ettiradi, balki ularni takomillashtirish va rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Bu esa uning normativ va transformativ funksiyalarini ifodalaydi.

Ma’naviy idealning etik asoslari insonning erkinligi va mas’uliyati o‘rtasidagi dialektik munosabatda ham namoyon bo‘ladi. Axloqiy ideal insonni erkin tanlov qilishga undasa-da, bu erkinlik ijtimoiy mas’uliyat bilan cheklanadi. Shu bois ma’naviy ideal erkinlikni absolutlashtirmaydi, balki uni ijtimoiy va axloqiy me’yorlar bilan uyg‘unlashtiradi.

Bundan tashqari, ma’naviy ideal etik jihatdan insonning o‘zini anglash va o‘zini takomillashtirish jarayoni bilan uzviy bog‘liqdir. U insonni mavjud holat bilan qanoatlanib qolmasdan, balki doimiy ravishda o‘z ustida ishlashga, axloqiy jihatdan yuksalishga undaydi. Bu jarayon shaxsiy kamolot va ijtimoiy taraqqiyot o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ta’minlaydi.

Zamonaviy sharoitda ma’naviy idealning aksiologik va etik asoslari yangi omillar ta’sirida transformatsiyaga uchramoqda. Globalizatsiya, madaniyatlararo aloqalar va raqamli muhit qadriyatlar tizimining diversifikatsiyasiga olib kelmoqda [10, 84]. Bu esa ma’naviy idealning ko‘p variantli shakllarini yuzaga keltirib, uning an’anaviy mazmunini qayta talqin qilish zaruratini tug‘diradi. Shu bilan birga, ushbu jarayon ma’naviy idealning asosiy qadriyatlari – insonparvarlik, adolat va haqiqatning dolzarbligini yo‘qotmaydi, balki ularni yangi sharoitda yanada muhimroq qiladi.

Ma’naviy ideal ijtimoiy ong tizimining markaziy elementlaridan biri sifatida jamiyatning qadriyatlar tizimi, normativ-me’yoriy tuzilmasi va madaniy rivojlanish yo‘nalishini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. U inson va jamiyat faoliyatini

maqsadga yo‘naltiruvchi, ijtimoiy xulq-atvorni tartibga soluvchi hamda ijtimoiy birlikni mustahkamlovchi konseptual asos sifatida namoyon bo‘ladi.

Ijtimoiy ong doirasida ma‘naviy ideal bir necha funksiyalarni bajaradi. Avvalo, u normativ funksiyani amalga oshirib, jamiyatda qabul qilingan axloqiy me‘yorlar va qadriyatlarning mezonini belgilaydi. Inson xulq-atvori aynan shu idealga muvofiqligi nuqtai nazaridan baholanadi. Shu tariqa ma‘naviy ideal ijtimoiy tartib va barqarorlikni ta‘minlovchi muhim mexanizmga aylanadi.

Ikkinchidan, ma‘naviy ideal yo‘naltiruvchi funksiyani bajaradi. U jamiyat rivojlanishining istiqbolini belgilab, ijtimoiy faoliyatga maqsad va mazmun beradi. Har bir jamiyat o‘z taraqqiyot modelini ma‘lum bir ideallar asosida quradi, va aynan shu ideallar uning ijtimoiy ongida ustuvor yo‘nalish sifatida qaror topadi.

Uchinchidan, ma‘naviy ideal integrativ funksiyaga ega bo‘lib, jamiyat a‘zolarini umumiy qadriyatlar asosida birlashtiradi. U ijtimoiy birdamlik va hamjihatlikni mustahkamlash orqali jamiyatning ichki yaxlitligini ta‘minlaydi. Ayniqsa, milliy darajada ma‘naviy ideal umumiy identiklikni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Madaniyat doirasida ma‘naviy ideal o‘zining eng yorqin ifodasini topadi. Madaniyat – bu ma‘naviy qadriyatlar, ramzlar va ma‘nolar tizimi bo‘lib, unda ideal tushunchalar turli shakllarda mujassamlanadi. San‘at, adabiyot, din, falsafa va urf-odatlar orqali ma‘naviy ideal jamiyat ongiga singdiriladi va avloddan-avlodga uzatiladi [3, 194]. Shu jihatdan madaniyat ma‘naviy idealning ijtimoiy reproduksiyasi va saqlanishining asosiy mexanizmi sifatida xizmat qiladi.

Ma‘naviy idealning madaniyatdagi o‘rni uning transformatsion xarakterida ham namoyon bo‘ladi. U nafaqat mavjud madaniy me‘yorlarni mustahkamlaydi, balki yangi madaniy shakllar va qadriyatlarning yuzaga kelishiga ham turtki beradi. Shu bois ma‘naviy ideal madaniyatning statik emas, balki dinamik rivojlanishining ichki omili sifatida qaraladi.

Zamonaviy sharoitda ma‘naviy idealning ijtimoiy ong va madaniyatdagi roli yangi omillar ta‘sirida o‘zgarib bormoqda. Globalizatsiya, axborot texnologiyalarining rivojlanishi va madaniyatlararo aloqalarning kengayishi ijtimoiy ongning pluralizatsiyasiga olib kelmoqda. Bu esa ma‘naviy idealning ko‘p variantli shakllarini yuzaga keltirib, uning yagona va universal modelini murakkablashtiradi.

Shu bilan birga, raqamli madaniyat ma‘naviy idealning ifoda shakllarini kengaytirmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, multimedia vositalari va virtual platformalar orqali ma‘naviy qadriyatlar yangi kommunikativ formatlarda namoyon bo‘lmoqda. Bu jarayon ma‘naviy idealni ommalashtirish imkoniyatlarini kengaytirsa-da, uning mazmunining soddalashuvi yoki fragmentatsiyalashuvi xavfini ham yuzaga keltiradi.

O‘zbekiston sharoitida ma‘naviy ideal ijtimoiy ong va madaniyatni rivojlantirishning muhim omili sifatida qaralmoqda. Milliy qadriyatlar, tarixiy meros va ma‘naviy an‘analarni saqlash va rivojlantirish orqali jamiyatda yuksak ma‘naviy muhitni shakllantirishga qaratilgan siyosat amalga oshirilmoqda. Bu esa ma‘naviy idealning ijtimoiy ong va madaniyatdagi rolini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyatda kechayotgan globallashtirish, raqamli transformatsiya va ijtimoiy tizimlarning murakkablashuvi ma‘naviy idealning mazmuni, shakllari va

funksiyalarini tubdan o‘zgartirmoqda. Ushbu jarayon ma’naviy idealni statik va o‘zgaras fenomen sifatida emas, balki dinamik, tarixiy va ijtimoiy shartlangan kategoriya sifatida talqin etishni talab etadi [8, 204]. Natijada ma’naviy ideal zamonaviy ijtimoiy reallikning yangi talablariga moslashgan holda transformatsiyalanmoqda.

Avvalo, ma’naviy idealning transformatsiyasi qadriyatlar tizimining diversifikatsiyasi bilan bog‘liq. An’anaviy jamiyatlarda qadriyatlar nisbatan barqaror va yagona tizimga ega bo‘lgan bo‘lsa, zamonaviy jamiyatda turli madaniy, diniy va ijtimoiy qadriyatlar parallel ravishda mavjud bo‘lib, ularning o‘zaro ta’siri natijasida ko‘p variantli ma’naviy ideallar shakllanmoqda. Bu esa ijtimoiy ongning pluralizatsiyasiga olib keladi.

Ikkinchidan, individualizmning kuchayishi ma’naviy idealning individuallashtiruviga sabab bo‘lmoqda. Zamonaviy jamiyatda shaxsning erkinligi va o‘zini anglashga bo‘lgan intilishi kuchayib, ma’naviy ideal ko‘proq individual tajriba va shaxsiy qadriyatlar asosida shakllanmoqda. Natijada kollektiv ideallarning nisbiy ahamiyati kamayib, individual ma’naviy orientatsiyalar ustuvorlik kasb etmoqda [9, 276].

Uchinchidan, global va milliy qadriyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir ma’naviy idealning gibridd shakllarini yuzaga keltirmoqda. Global madaniyat elementlari milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashib, yangi madaniy va ma’naviy konfiguratsiyalarni shakllantirmoqda. Bu jarayon bir tomondan madaniy almashinuvni kuchaytirsa, ikkinchi tomondan milliy identiklik va an’anaviy qadriyatlarning saqlanishi bilan bog‘liq muammolarni yuzaga keltiradi.

To‘rtinchidan, raqamli texnologiyalar ma’naviy idealning shakllanish mexanizmlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari va algoritmik platformalar orqali ma’naviy qadriyatlar tezkor va keng miqyosda tarqalmoqda. Bu esa ma’naviy idealning ommaviylashuvi va kommunikativ shakllarining kengayishiga olib keladi. Shu bilan birga, raqamli muhitda ma’naviy mazmunning soddalashuvi, fragmentatsiyalashuvi va yuzaki qabul qilinishi xavfi ham mavjud.

Beshinchidan, zamonaviy jamiyatda ma’naviy idealning pragmatik jihatlari kuchayib bormoqda. Inson faoliyatida amaliy samaradorlik va utilitar yondashuvlar ustuvor bo‘lib, bu ma’naviy ideallarning mazmuniga ham ta’sir ko‘rsatmoqda. Natijada ma’naviy ideal ko‘pincha real hayotiy ehtiyojlar va ijtimoiy talablar bilan uyg‘unlashgan holda shakllanadi.

Shu bilan birga, ma’naviy idealning transformatsiyasi bir qator qarama-qarshiliklarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, an’anaviy qadriyatlar va zamonaviy madaniyat o‘rtasidagi ziddiyat, kollektivlik va individualizm o‘rtasidagi muvozanat, hamda chuqur ma’naviy mazmun va yuzaki kommunikativ shakllar o‘rtasidagi tafovutlar ushbu jarayonning dialektik xarakterini ko‘rsatadi [7, 21].

O‘zbekiston sharoitida ma’naviy idealning transformatsiyasi milliy qadriyatlar va zamonaviy rivojlanish talablari o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlash zarurati bilan belgilanadi. Davlat siyosatida ma’naviy barkamol shaxsni tarbiyalash, milliy merosni

saqlash va zamonaviy innovatsiyalarni joriy etish jarayonlari o‘zaro uyg‘un holda olib borilmoqda. Bu esa ma‘naviy idealning milliy va zamonaviy komponentlar asosida shakllanishiga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida ma‘naviy idealni shakllantirish istiqbollari mamlakatda olib borilayotgan ijtimoiy-siyosiy islohotlar, milliy tiklanish jarayonlari va global rivojlanish tendensiyalari bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘lmoqda. Ushbu jarayon jamiyatning ma‘naviy salohiyatini oshirish, barkamol shaxsni tarbiyalash va barqaror ijtimoiy rivojlanishni ta‘minlashga qaratilgan kompleks yondashuvni talab etadi.

Birinchiidan, ma‘naviy idealni shakllantirishning muhim istiqboli milliy qadriyatlar va tarixiy merosni zamonaviy talqin qilish bilan bog‘liq. O‘zbekiston boy madaniy an‘analari, ma‘naviy meros va tarixiy tajribaga ega bo‘lib, ushbu resurslar ma‘naviy idealni shakllantirishning mustahkam asosini tashkil etadi. Shu bois milliy qadriyatlarni saqlash bilan bir qatorda ularni zamonaviy ijtimoiy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchiidan, ta‘lim tizimini rivojlantirish ma‘naviy idealni shakllantirishning strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Uzluksiz ta‘lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas‘uliyat va ma‘naviy ongning shakllantirish ustuvor vazifa sifatida qaralishi lozim [1, 97]. Bu jarayonda innovatsion pedagogik yondashuvlar va milliy tarbiya an‘alarining uyg‘unligi muhim rol o‘ynaydi.

Uchinchiidan, madaniyat va san‘at sohasining rivojlanishi ma‘naviy idealni ommalashtirish va ijtimoiy ongga singdirishda muhim vosita hisoblanadi. Adabiyot, teatr, kino va boshqa madaniy shakllar orqali ma‘naviy qadriyatlar keng jamoatchilikka yetkazilib, ularning jamiyat ongida mustahkamlanishi ta‘minlanadi. Shu bilan birga, zamonaviy raqamli platformalar ushbu jarayonni yanada kengaytirish imkonini beradi.

To‘rtinchiidan, davlat siyosati doirasida ma‘naviy rivojlanishga alohida e‘tibor qaratilishi istiqbollarning muhim omilidir. Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, ijtimoiy institutlar faoliyatini muvofiqlashtirish va jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish orqali ma‘naviy idealni shakllantirish jarayoni samarali amalga oshiriladi.

Beshinchiidan, global va milliy qadriyatlar o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta‘minlash zamonaviy sharoitda muhim vazifa hisoblanadi. Globalizatsiya jarayonlari madaniyatlararo aloqalarni kuchaytirgan holda, milliy identiklik va ma‘naviy qadriyatlarning saqlanishi masalasini dolzarb qiladi. Shu bois ma‘naviy idealni shakllantirishda ochiqlik va milliylik o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlash zarur.

Oltinchiidan, yoshlar siyosati ma‘naviy idealni shakllantirishda ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Yosh avlodning dunyoqarashi, qadriyatlari va hayotiy maqsadlarini shakllantirish orqali jamiyatning kelajakdagi ma‘naviy qiyofasi belgilanadi. Shu bois yoshlar orasida ma‘naviy qadriyatlarni targ‘ib qilish va ularni ijtimoiy faoliyatga jalb etish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish ma‘naviy idealni shakllantirishning yangi imkoniyatlarini yaratadi. Raqamli muhit orqali ma‘naviy qadriyatlarni targ‘ib qilish, ta‘lim va tarbiya

jarayonlarini takomillashtirish mumkin [5, 409]. Biroq bu jarayon ma'naviy mazmunning soddalashuvi yoki deformatsiyalanishi xavfini ham yuzaga keltiradi, bu esa mazkur jarayonni nazorat qilish va muvofiqlashtirish zaruratini keltirib chiqaradi.

O'zbekiston sharoitida ma'naviy idealni shakllantirish istiqbollari ko'p qirrali va kompleks xarakterga ega bo'lib, u milliy qadriyatlar, ta'lim tizimi, madaniyat, davlat siyosati va raqamli texnologiyalar o'rtasidagi uyg'unlik orqali amalga oshiriladi. Mazkur jarayon jamiyatning ma'naviy salohiyatini oshirish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va barkamol shaxsni shakllantirishning muhim omili sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur tadqiqot doirasida ma'naviy idealning falsafiy-aksiologik mohiyati, uning ijtimoiy ong va madaniyat tizimidagi o'rni hamda zamonaviy jamiyat sharoitida transformatsiya jarayonlari kompleks tarzda tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ma'naviy ideal inson va jamiyat taraqqiyotining muhim yo'naltiruvchi omili bo'lib, u qadriyatlar tizimi, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy faoliyatning mazmunini belgilaydi.

Tahlil jarayonida ma'naviy idealning ontologik, gnoseologik va aksiologik jihatlari o'zaro uzviy bog'liqlikda namoyon bo'lishi asoslab berildi. U nafaqat inson ongida shakllanuvchi abstrakt model, balki real ijtimoiy jarayonlarni tartibga soluvchi normativ mexanizm sifatida ham amal qiladi. Shu jihatdan ma'naviy ideal ijtimoiy ongning integrativ elementi sifatida jamiyatning ma'naviy yo'nalishini belgilaydi.

Aksiologik va etik tahlil natijalari ma'naviy idealning qadriyatlar tizimining markaziy komponenti ekanligini, uning inson xulq-atvori va axloqiy tanlovlarini tartibga soluvchi mezon vazifasini bajarishini ko'rsatdi. U insonni mukammallikka intilishga undab, shaxsiy kamolot va ijtimoiy taraqqiyot o'rtasidagi dialektik bog'liqlikni ta'minlaydi.

Shuningdek, ma'naviy idealning ijtimoiy ong va madaniyatdagi o'rni uning normativ, integrativ va yo'naltiruvchi funksiyalarida namoyon bo'lishi aniqlanib, u jamiyatning madaniy uzluksizligi va ijtimoiy barqarorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida talqin qilindi. Zamonaviy globallashtirish va raqamli transformatsiya sharoitida esa ma'naviy idealning mazmuni va shakllari o'zgarib, uning ko'p variantli va dinamik xarakteri kuchayib borayotgani ko'rsatildi.

O'zbekiston sharoitida ma'naviy idealni shakllantirish istiqbollari milliy qadriyatlarni zamonaviy rivojlanish talablari bilan uyg'unlashtirish, ta'lim va madaniyat tizimini rivojlantirish hamda davlat siyosati va fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatini integratsiyalash bilan bog'liq ekanligi asoslandi. Bu esa ma'naviy idealning milliy va umuminsoniy komponentlar asosida shakllanishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, ma'naviy ideal zamonaviy jamiyatda murakkab va ko'p qirrali fenomen sifatida namoyon bo'lib, u insonning ma'naviy kamoloti va jamiyatning barqaror rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi. Shu bois mazkur tushunchani chuqur falsafiy tahlil qilish va uni amaliy ijtimoiy siyosat bilan uyg'unlashtirish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa sifatida qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Taylor Ch. The Ethics of Authenticity. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2018. – 142 p.
2. Sandel M. J. The Tyranny of Merit: What’s Become of the Common Good? – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020. – 288 p.
3. Nussbaum M. C. Creating Capabilities: The Human Development Approach. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016. – 256 p.
4. Ricoeur P. The Course of Recognition. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016. – 296 p.
5. Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. – Cambridge: Polity Press, 2018. – 631 p.
6. Bauman Z. Retrotopia. – Cambridge: Polity Press, 2017. – 160 p.
7. UNESCO. Rethinking Education: Towards a Global Common Good? – Paris: UNESCO Publishing, 2015. – 85 p.
8. United Nations Development Programme. Human Development Report 2021/2022: Uncertain Times, Unsettled Lives. – New York: UNDP, 2022. – 320 p.
9. World Bank. World Development Report 2021: Data for Better Lives. – Washington, DC: World Bank, 2021. – 300 p.
10. Ahmedov H. Ma’naviy taraqqiyotning ijtimoiy-falsafiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2019. – 180 b.